

Aleksandra Kijak-Sawska<sup>1</sup>

0000-0002-1770-6179

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

## Błogosławiona Zofia Czeska. Niezwykła kobieta w XVII-wiecznym Krakowie

Życie błogosławionej Zofii z Maciejowskich Czeskiej – założycielki pierwszej w Polsce szkoły żeńskiej i pierwszego polskiego zgromadzenia zakonnego<sup>2</sup> – jest przykładem biografii wyjątkowej mieszczanek krakowskiej pierwszej połowy XVII wieku. Ta „mężna niewiasta” rozpoznała palącą potrzebę swoich czasów, jaką było wykształcenie oraz odpowiednie wychowanie dziewcząt, zwłaszcza osieroconych i niezamożnych.

---

<sup>1</sup> Aleksandra Kijak-Sawska – doktor nauk humanistycznych, p.o. dyrektora Gminnej Biblioteki Publicznej w Popowie. Zajmuje się literaturą dla dzieci i młodzieży i podróżopisarstwem XIX wieku. Publikowała m.in. w „Ruchu Literackim”, „Turystyce kulturowej” i „Polonia Sacra”. Autorka monografii o Wacławie Sieroszewskim oraz książki poświęconej turystyce morskiej końca XIX wieku. E-mail: [alkijak@o2.pl](mailto:alkijak@o2.pl).

<sup>2</sup> Pierwszym żeńskim zgromadzeniem zakonnym powstałym na ziemiach polskich było Zgromadzenie Sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy założone w Braniewie przez bł. Reginę Protmann. W 1583 roku biskup warmiński Marcin Kromer zatwierdził konstytucje zgromadzenia, które aprobatę Stolicy Apostolskiej uzyskało w 1602 roku. Założycielka katarzynek była pochodzenia niemieckiego, podobnie jak większość sióstr w początkowym okresie funkcjonowania zgromadzenia. Pierwsze polskie męskie zgromadzenie zakonne – Księży Marianów Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny zostało założone w 1673 roku przez ks. Stanisława Papczyńskiego. 27 kwietnia 1677 roku działalność zgromadzenia została zaaprobowana przez Sejm Rzeczypospolitej, natomiast akceptację Stolicy Apostolskiej marianie uzyskali 21 września 1699 roku.

Po zdiagnozowaniu problemu dołożyła wszelkich starań, by ów problem rozwiązać. Założona przez nią placówka opiekuńczo-edukacyjna dała początek Zgromadzeniu Panien Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, popularnie nazywanemu Zgromadzeniem Sióstr Prezentek.

Dzieło Zofii Czeskiej stanowiło konkretną odpowiedź na rzeczywistą potrzebę swoich czasów – po pierwsze sytuację ubogich i pozbawionych opieki dziewcząt z Krakowa i okolic, po drugie brak możliwości kształcenia dziewcząt w ogóle. W połowie XVII stulecia władarze Krakowa gorąco dyskutowali nad kwestią edukacji młodzieży w związku z kampanią jezuitów, której celem było utworzenie szkół publicznych prowadzonych przez zakon<sup>3</sup>. Szkoły te miały jednak przyjmować tylko młodzież męską. Zorganizowana edukacja dziewcząt wydawała się w tym czasie nie interesować nikogo. Ten obszar zagospodarowała Zofia Czeska, uruchamiając w murach swojej kamienicy przy ulicy Szpitalnej w Krakowie szkołę wraz z internatem. Podbudowę ideologiczną oraz umocowanie prawne jej przedsięwzięcia zapewniło środowisko krakowskich jezuitów.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie życia i działalności Zofii Czeskiej, podkreślenie wpływu środowiska krakowskich jezuitów na dzieło błogosławionej oraz wyakcentowanie wyjątkowości przedsięwzięcia Zofii Czeskiej na tle XVII-wiecznych polskich rozwiązań edukacyjnych.

## 1. Portret błogosławionej

W przeciwieństwie do dokładnej daty śmierci (1 kwietnia 1650 rok) nie jest znana data dzienna urodzin Zofii z Maciejowskich. Wiadomo tylko, iż przyszła ona na świat w roku 1584. Nieznane jest również miejsce narodzin założycielki Domu Panieńskiego<sup>4</sup>.

---

<sup>3</sup> Zob. S. Załęski TJ, *Jezuici w Polsce*, t. 2, *Praca nad spotęgowaniem ducha wiary i pobożności 1608-1648*, Lwów 1901.

<sup>4</sup> Zofia mogła urodzić się w Krakowie w należącej do jej ojca kamienicy na ulicy Szpitalnej (dziś pod numerem 18), w rodowej posiadłości Maciejowice pod Szydłowem lub w Budziszowicach.

Zofia była szlachcianką po mieczu i po kądzieli. Jej ojcem był Mateusz Maciejowski (Maciejewski) herbu Janina z Maciejowic i na Budziszowicach, nazywany Brodawką<sup>5</sup>. Mateusz poślubił Katarzynę Lubowiecką herbu Kuszaba<sup>6</sup> – córkę Anny Borzykowskiej herbu Łódzia oraz Bartłomieja Lubowieckiego z Marszowic. Jednym z dzieci, jakie przyszło na świat w tym związku, była Zofia<sup>7</sup>.

Dzieci Maciejowskich otrzymały staranne (jak na warunki i standardy końca XVI stulecia) wykształcenie. Synowie ukończyli kolegia jezuickie<sup>8</sup>, córki zaś, stosownie do ówczesnych norm kształcenia dziewcząt, odebrały edukację domową<sup>9</sup>. Prawdopodobnie w tym okresie życia spędzonym pod pieczę rodziców Zofia nabrała przekonania o wadze kształcenia kobiet, co wpłynęło na założenie przez nią w przyszłości szkoły dla dziewcząt.

Przejście od okresu dzieciństwa i młodości do dojrzałości społecznej nastąpiło w przypadku Zofii z Maciejowskich bardzo szybko. Mając

---

<sup>5</sup> Zob. R. Gąsior s., T. Matula s., *Szkoła Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627–1918*, Lublin 1998, s. 28 (Prace z Historii Szkolnictwa w Polsce, 1); K. Niecieski, *Herbarz polski powiększony*, t. 6, Lipsk 1841, s. 315.

<sup>6</sup> Zob. K. Niecieski, *Herbarz polski powiększony*, dz. cyt., s. 168.

<sup>7</sup> Z materiałów źródłowych Zgromadzenia Sióstr Prezentek wynika, iż Zofia była jedną z dziewięciorga rodzeństwa. Miała trzy siostry: Jadwigę, Annę i Katarzynę oraz pięciu braci: Jana, Aleksandra, Abrahama, Stanisława i Samuela. Herbarz Niecieskiego informuje natomiast o przyjęciu na świat w związku Mateusza i Katarzyny Maciejowskich czworga dzieci: Jana, Stanisława, Abrahama i córki Zofii. Kolejne dzieci (Samuel i Katarzyna, która po wstąpieniu do krakowskich bernardynek przybrała imię Teresa) miały być owocem związku Mateusza z Zofią z Boratyńskich herbu Korczak. Według herbarza Anna Maciejowska, małżonka niedoszłego konkurenta do ręki Zofii, była córką Macieja Maciejowskiego. Zob. R. Gąsior s., T. Matula s., *Szkoła Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627–1918*, dz. cyt., s. 28–29; K. Niecieski, *Herbarz polski powiększony*, dz. cyt., s. 315.

<sup>8</sup> Zob. <http://krakow-przewodnik.com.pl/zwyczajni-wielcy-swieci/bl-zofia-z-maciejowskich-czeska/> (08.09.2019).

<sup>9</sup> Por. E. Kahl, *Wychowanie dziecka w rodzinie szlacheckiej w XVI i XVII wieku*, w: *Przekaz tradycji i kultury na przestrzeni wieków*, red. S. Walasek, L. Albański, Jelenia Góra 2011, s. 19–38 (Wychowanie w Rodzinie, 1); W. Urban, *Nauczanie domowe a szkolne w Małopolsce od XVI do XX w.*, w: *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX. Materiały z konferencji naukowej Katedry Wychowania w Bydgoszczy*, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1994, s. 203–210; B. Właziłk, *Wychowanie dziewcząt w XVI i XVII wieku*, w: *Wychowanie do dialogu*, red. K. Rędziniński, Częstochowa 2008, s. 199–209 (Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika, 18).

16 lat, została w 1600 roku wydana za mąż za Jana Czeskiego<sup>10</sup>, dziedzica wsi Czechy pod Krakowem, w dzisiejszej gminie Słomniki. Przed ślubem uzgodniono i spisano intercyzę, w której Jan zabezpieczył przyszłą żonę finansowo, przyznając jej wiano wynoszące co najmniej równowartość wnoszonego przez nią posagu 6 tysięcy florenów<sup>11</sup>. Kilka lat po ślubie upłynęło małżonkom na gospodarowaniu. Być może w tym okresie Zofia ufundowała obraz Matki Boskiej Śnieżnej do kościoła św. Jakuba Apostoła w sąsiadującym z Czechami Niegardowie<sup>12</sup>, a Jan współuczestniczył finansowo w budowie jednego z ołtarzy bocznych w tej świątyni<sup>13</sup>.

14 kwietnia 1602 roku Zofia wstąpiła w szeregi Bractwa Miłosierdzia Bogarodzice, działającego przy krakowskim kościele św. Barbary<sup>14</sup>. Organizacja ta została założona 7 października 1584 roku (w roku urodzin Zofii Czeskiej) przez księdza Piotra Skargę, a podlegała zwierzchnictwu biskupa krakowskiego. Jako członkini Bractwa Miłosierdzia Zofia zobowiązywała się do finansowego wspierania zadań realizowanych przez Bractwo<sup>15</sup>. Kolejnym obowiązkiem było uczestnictwo w spotkaniach zwanych „schadzkami”, odbywających się co tydzień w niedzielę w kamienicy przy ulicy Siennej 5 w Krakowie<sup>16</sup>. Ta informacja dotycząca

---

<sup>10</sup> Kasper Niecieski raz przypisuje Czeskiemu herb Leliwa, innym razem Jastrzębiec. Zob. K. Niecieski, *Herbarz polski powiększony*, t. 3, Lipsk 1841, s. 253 (Leliwa), 254 (Jastrzębiec).

<sup>11</sup> Zob. <https://kosciol.wiara.pl/doc/1578191.Prababka-chrzescijanskich-feministek> (20.09.2019).

<sup>12</sup> Zob. A.P. Bieś SJ, L. Grzebień SJ, *Obrazy Matki Bożej Śnieżnej (Salus Populi Romani) w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Legendy i fakty*, Kraków 2016; J. G. Kazimierczak, *Kościół z wizurkami Matki Bożej Śnieżnej na małopolskiej trasie św. Jakuba Sandomierz - Kraków*, w: *Pielgrzymi na drodze św. Jakuba. Przeszłość i teraźniejszość*, red. F. Mróz F., I. Hodorowicz, Kraków 2009, s. 132–133.

<sup>13</sup> Murowana świątynia w Niegardowie powstała w 1587 roku z fundacji kanonika Jana Rembiszewskiego herbu Jastrzębiec. Konsekracja miała miejsce 23 października 1605 roku. Kościół konsekrował biskup kamieniecki Paweł Wołucki, [www.diecezja.kielce.pl/parafie/niegardow-sw-jakuba-ap](http://www.diecezja.kielce.pl/parafie/niegardow-sw-jakuba-ap) (20.09.2019).

<sup>14</sup> Współczesna nazwa organizacji to Arcybractwo Miłosierdzia Najświętszej Maryi Panny Bolesnej w Krakowie.

<sup>15</sup> Członkowie Bractwa składali ofiarę wpisową oraz byli zobowiązani do uiszczania cotygodniowych ofiar w wysokości zadeklarowanej przy zapisie. Mile widziane były również dodatkowe ofiary okazjonalne.

<sup>16</sup> Od członków Bractwa oczekiwano również uczestniczenia w brackich nabożeństwach religijnych (uroczystych procesjach w Wielkim Tygodniu i comiesięcznych mszach

funkcjonowania Bractwa Miłosierdzia rzuca nowe światło na lata 1602–1607 w biografii Zofii Czeskiej. Warunek uczestniczenia w coniedzielnych zebraniach Bractwa musiał bowiem wpłynąć na tryb życia państwa Czeskich.

Wieś Czechy należąca do męża Zofii znajduje się w odległości około 30 km od Krakowa. W początkach XVII wieku, gdy odległość tę pokonywano wierzchem lub pojazdem zaprzęgowym, należało zarezerwować na przejazd kilka godzin oraz zapewnić podróżującą osobie, zwłaszcza jeżeli była to kobieta, eskortę kilku służących. Wyprawy takie, zwłaszcza w miesiącach zimowych lub na przedwiośniu były, w związku ze stanem ówczesnej infrastruktury drogowej (a właściwie jej brakiem), bardzo trudne. Ponadto szlachcianka podróżująca regularnie tą samą trasą mogła stać się łatwym celem dla grasantów. Jan Czeski raczej nie zezwoliłby małżonce na tak nieodpowiedzialne postępowanie. Można przypuszczać, iż po wstąpieniu do Bractwa Miłosierdzia Zofia Czeska na stałe zamieszkała w Krakowie w kamienicy należącej do ojca lub spędzała w mieście jesień i zimę.

W 1603 roku zmarła matka Zofii, co oznaczało, iż młoda pani Czeska jako najstarsza córka powinna przejąć opiekę nad resztą rodzeństwa. Być może wzięła młodsze rodzeństwo do siebie lub bywała częstym gościem w domu rodzinnym, by pomagać ojcu w wychowaniu braci i sióstr.

W 1606 lub 1607 roku w niewyjaśnionych okolicznościach zmarł Jan Czeski<sup>17</sup>, a wdowa po nim stanęła przed dylematem pokierowania swoim dalszym życiem. Odrzuciła propozycję matrymonialną właściciela dóbr Szymbark, Stróża i Polna – Hermolausa Gładysza<sup>18</sup>. Po niefortunnych zalotach mogła na pewien okres powrócić do rodzinnego domu w Budziszowicach, by ostatecznie osiąść w Krakowie w kamienicy należącej

---

śpiewanych, w czasie których miało miejsce wystawienie i adoracja Najświętszego Sakramentu) oraz wizyt w szpitalu lub więzieniu co dwa tygodnie. Zob. C. Pieniążek, *O życiu, dziełach i zasługach ks. Piotra Skargi*, Lwów 1912, s. 17.

<sup>17</sup> Ks. Jan Machniak przypuszcza, iż Czeski zginął w którejś z wypraw wojennych; <http://www.janmachniak.pl/index.php/23-czytanka-majowe-na-rok-wiary/117-zycie-matki-zofii-czeskiej> (20.09.2019).

<sup>18</sup> Gładysz ostatecznie poślubił Annę Maciejowską, którą wiele źródeł nazywa siostrą Zofii. Zob. A. Wójcik, *The Gladyszes. The Pioneers of Colonisation in Podgórze*, Gorlice 1948, s. 62.

do ojca<sup>19</sup>. Gdyby posiadała dzieci, zajęłaby się ich wychowaniem i zabezpieczeniem ich majątku. Niestety, ze związku z Janem Czeskim Zofia nie doczekała się potomstwa. Energię i emocje, które mogłaby przekazać własnym dzieciom, postanowiła spożytkować w pracy społecznej.

## 2. Dom Panieński

Zofia Czeska nie zdecydowała się na powtórne zamażpójście po ustaniu okresu żałoby. Jako wdowa mogła samodzielnie zarządzać majątkiem posagowym, udzielonym przez męża wianem oraz zapisaną jej przez ojca częścią nieruchomości przy ulicy Szpitalnej. Początkowo realizowała się w działalności fundacyjnej, wspierając i uposażając krakowskie świątynie i klasztory<sup>20</sup>. Szczególnie związana poprzez Bractwo Miłosierdzia z zakonem jezuitów i kościołem św. Barbary, wspomagała finansowo dom profesów przy tej świątyni. Jej zaangażowanie w dzieła prowadzone przez jezuitów zostało docenione. 16 lutego 1621 roku została przyjęta do tzw. zasług zakonu (*communicatio meritorum*)<sup>21</sup>.

Mecenat świątyń był jednak aktywnością niepozwalającą Zofii wyzyskać w pełni jej potencjał twórczy i organizacyjny. Cechy charakteru i kompetencje, takie jak przedsiębiorczość, konsekwencja w działaniu, odwaga i zdolności przywódcze, w połączeniu z akcentowaną w środowisku Piotra Skargi ideą pomocy potrzebującym, doprowadziły młodą

---

<sup>19</sup> Być może jakiś czas po śmierci męża Zofia Czeska spędziła w klasztorze karmelitanek bosych w Krakowie. Musiało to być jednak dopiero w 1612 roku lub później, gdyż karmelitaneki w Krakowie pojawiły się 26 maja 1612 roku. Przybyłe z Belgii siostry zamieszkały wówczas przy ulicy Grodzkiej w klasztorze przy kościele św. Marcina, <https://jezuici.pl/2013/06/krakowskie-jezuitki/> (10.09.2019).

<sup>20</sup> Zofia Czeska wspierała materialnie kościoły: św. Michała na rogu ulic Poselskiej i Senackiej, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Ewangelisty przy ulicy św. Jana, św. Piotra i Pawła przy ulicy Grodzkiej, św. Szczepana i św. Macieja na Placu Szczepańskim. Obciążała również swoje nieruchomości legatami dla kościoła Mariackiego – corocznie miało być wypłacane 60 złotych aż do przekazania całej sumy 1000 florenów (złotych).

<sup>21</sup> Zob. J. Wielewicki TJ, *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od roku 1620 do roku 1629 włącznie*, t. 4, Kraków 1899, s. 44.

wdowę do podjęcia decyzji o założeniu świeckiej instytucji edukacyjno-wychowawczej dla dziewcząt.

Przystępując do realizacji tego zadania, Zofia Czeska nie znalazła wielu wzorców, które mogłyby powielać lub naśladować. Instytucjonalne świeckie kształcenie i wychowanie dziewcząt w połowie XVII wieku w Polsce właściwie nie istniało. Dziewczęta pobierały nauki w domu rodzinnym, a poziom tych nauk oraz ich zakres zależał od świadomości i oczekiwań edukacyjnych rodziców oraz ich zamożności. Dziewczęta przyswajały przede wszystkim umiejętności praktyczne przygotowujące do roli przyszłych żon i matek. Uczyły się prowadzenia domu (w tym gotowania, szycia) lub, jeśli pochodziły z dobrze sytuowanych rodzin – zarządzania majątkiem, wyznaczania zadań służbie, itp. Pochodzenie, koneksje rodzinne i zamożność otwierały drzwi do nauki na szlacheckim, magnackim, a nawet królewskim dworze. Środowisko dworskie umożliwiało zdobycie ogłady towarzyskiej oraz niejednokrotnie wysokiego wykształcenia w zakresie języków obcych, literatury, śpiewu czy gry na instrumentach<sup>22</sup>. Działalność edukacyjno-wychowawcza nie stanowiła jednak priorytetu żadnego dworu. Zorganizowaną edukację dziewcząt prowadziły w tym czasie jedynie klasztory żeńskie: klarysek, norbertanek, cysterek, brygidek, dominikanek, bernardynek i benedyktynek chełmińskich. Kształceniem dziewcząt zajmowało się także nowo założone zgromadzenie katarzynek<sup>23</sup>. Również w niektórych parafiach była możliwość uczęszczania przez dziewczęta na specjalne lekcje w szkole parafialnej<sup>24</sup>.

Zofia Czeska tymczasem podejmowała się zadania kształcenia i wychowania dziewcząt jako osoba świecka. W początkowym okresie działalności być może w ogóle nie planowała zakładania zgromadzenia zakonnego.

---

<sup>22</sup> Zob. [https://www.wilanow-palac.pl/rola\\_dworow\\_magnackich\\_w\\_educacji\\_dziewczat\\_na\\_przelomie\\_xvii\\_i\\_xviii\\_wieku.html](https://www.wilanow-palac.pl/rola_dworow_magnackich_w_educacji_dziewczat_na_przelomie_xvii_i_xviii_wieku.html) (10.09.2019).

<sup>23</sup> Zob. R. Pelczar, *Klasztorne szkoły żeńskie w Polsce w XVI-XVIII, w: Problematyka i perspektywy badawcze*, red. J. Dukała CM, Kraków 1998, s. 95–109 (Nasza Przeszłość, 89); A. Rybak, H. Otorowska-Wrońska, *Szkoła PP. Norbertanek w Krakowie*, Warszawa 1988; E. Sander OSC, *Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek*, Kraków 2013; A. Szyłar, *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616-1865*, Lublin 2002.

<sup>24</sup> Zob. S. Olczak, *Szkolnictwo parafialne w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku (w świetle wizytacji kościelnych)*, Lublin 1978; A. Zapart, *Szkolnictwo parafialne w archidiecezji krakowskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983.

Proponowała za to nowatorskie rozwiązanie w zakresie systemowej opieki i kształcenia osieroconych oraz ubogich dziewcząt z Krakowa i okolic. Jej działania mogły jednak zostać zinterpretowane jako sprzeczne z ustaleniami Soboru Trydenckiego i dyrektywami bulli *Circa pastoralis* papieża Piusa V z 29 maja 1566 roku, zgodnie z którymi wszystkie stowarzyszenia i grupy żeńskie złożone z osób świeckich winny przekształcić się w zgromadzenia zakonne klauzurowe lub powrócić do życia świeckiego<sup>25</sup>. W staraniach o urzeczywistnienie idei Domu Panieńskiego instytucjonalnego wsparcia Zofii Czeskiej udzielili jezuita, patronujący od lat warmińskim katarzynkom.

Krakowscy jezuita byli inspiratorami oraz pierwszymi protektorami Zofii Czeskiej. Największą rolę w powstaniu Domu Panieńskiego odegrali Piotr Kamocki i Fryderyk Szembek. Ojciec Piotr Kamocki z Kamocina od 17 lutego 1607 roku do śmierci 3 maja 1632 roku pełnił obowiązki prefekta kościoła św. Barbary<sup>26</sup>, a o. Fryderyk Szembek od 1609 roku był związany z domem profesów przy kościele św. Barbary. Z przerwami mieszkał tutaj do 1634 roku, w którym przeniósł się do Torunia. Zasłynął jako poszukiwacz relikwii polskich świętych i błogosławionych (m. in. Doroty z Mątowów, Jana z Torunia zw. Łobodowczykiem). Doprowadził do odnalezienia szczątków bł. Wincentego Kadłubka i bł. Salomei. Zainicjował proces beatyfikacyjny Stanisława Kostki, uczestniczył w procesie beatyfikacyjnym Rafała z Proszowic. Spod jego pióra wyszło wiele żywotów świętych i błogosławionych oraz pierwsze w Polsce książki o Tybecie i Tonkinie (Wietnam). Od 1616 roku ofiarnie działał na rzecz uruchomienia w Krakowie jezuitckich średnich szkół publicznych<sup>27</sup>.

Ludwik Grzebień SJ akcentuje rolę o. Kamockiego w dziele Zofii Czeskiej<sup>28</sup>, ale to o. Szembek miał przygotować zarys statutu Domu

---

<sup>25</sup> Zob. E. Janicka-Olczakowa, *Zakony żeńskie w Polsce w XVI–XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, *Wiek XVI–XVIII*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1969, s. 736 (Studia nad historią Kościoła katolickiego w Polsce, 2).

<sup>26</sup> Zob. J. Sygański TJ, *Ks. Jakub Wujek z Wągrowca 1540–1597 w świetle własnej korespondencji*, Kraków 1914, s. 72–73.

<sup>27</sup> Zob. <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/fryderyk-szembek> (18.09.2019).

<sup>28</sup> Zob. L. Grzebień SJ, *Zofia Czeska – twórczyni nowego modelu życia zakonnego na ziemiach polskich*, w: *Życie i dzieło Sługi Bożej Matki Zofii z Maciejowskich Czeskiej (1584–1650). Materiały z Sympozjum*, red. R. Gąsior, Kraków 2000, s. 92.



Panieńskiego i zaprezentować go biskupowi krakowskiemu Marcinowi Szyszkowskiemu<sup>29</sup>. O. Szembek walczył również w 1632 roku o pozostawienie opieki jezuitów nad fundacją Zofii Czeskiej i nieprzekazywanie tej opieki księżom świeckim<sup>30</sup>.

Inny jezuita, o. Przemysław Rudnicki mógł odegrać znaczącą rolę w uzyskaniu przez Zofię Czeską 26 czerwca 1630 roku protektoratu królowej Konstancji Habsburżanki. Ten wychowawca królewicza Jana Kazimierza i spowiednik królowej prawdopodobnie zachęcił monarchinię do objęcia patronatem Domu Panieńskiego<sup>31</sup>.

Chcąc prowadzić działalność wychowawczą i edukacyjną Zofia Czeska musiała w pierwszej kolejności zabezpieczyć lokal, który mógłby pełnić funkcję internatu (konwiktu) oraz szkoły. Młoda wdowa postanowiła wykorzystała w tym celu darowiznę ojca, od którego 1 marca 1614 roku otrzymała zapis czterech pomieszczeń wraz ze strychem przy ulicy Szpitalnej<sup>32</sup>. Do roku 1623 powiększała nieruchomość, przejmując udziały rodzeństwa w dwu sąsiadujących kamienicach przy tej ulicy. 11 października 1621 roku przekazała w obecności świadków – jezuitów Jana Wielewickiego i Piotra Kamockiego obydwa budynki „panienkom sierotom tak stanu szlacheckiego jako i miejskiego na mieszkanie wiecznymi czasy”<sup>33</sup>. Przekazanie to odbyło się w ratuszu na Kazimierzu. Rok później, 26 kwietnia Zofia Czeska potwierdziła swoją darowiznę w ratuszu

---

<sup>29</sup> Zob. <https://m.niedziela.pl/artukul/105479/nd/Fundatorka-matka-i-wychowawczyni> (15.09.2019).

<sup>30</sup> Niechętny jezuitom biskup krakowski Piotr Gembicki przekazał w 1644 roku administrację Domu Panieńskiego proboszczowi parafii Mariackiej w Krakowie. Jako pierwszy funkcję administratora Domu pełnił ks. Justus Słowikowski. Zob. W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek u św. Jana w Krakowie*, Bytom 1902, s. 14;

<sup>31</sup> Kolejną po Konstancji królową, która objęła patronatem Dom Panieński była Ludwika Maria Gonzaga (1661), a po niej Eleonora Habsburżanka (1670). Również król Polski Władysław IV sprzyjał dziełu Zofii Czeskiej. 30 czerwca 1633 roku, kilka miesięcy po koronacji, wydał przywilej zwalniający Dom Panieński z obowiązku podatkowego. Zob. J. Bar OFM-Conv, *Najstarsze dokumenty Zgromadzenia Panien Prezentek*, red. ks. A. Schletz, Kraków 1958, s. 284–285, 288–289, 291–292, 296–297 (*Nasza Przeszłość*, 7).

<sup>32</sup> Zob. <https://kosciol.wiara.pl/doc/1578191.Prababka-chrzescijanskich-feministek> (20.09.2019).

<sup>33</sup> <https://m.niedziela.pl/artukul/105479/nd/Fundatorka-matka-i-wychowawczyni> (15.09.2019).

krakowskim<sup>34</sup>. Nieruchomość przeszła gruntowny remont, dobudowano również piętro, powiększając powierzchnię użytkową<sup>35</sup>.

Prace remontowe były niezbędne, gdyż Dom Panieński miał być miejscem stałego pobytu wychowanek aż do momentu ślubu, wstąpienia do klasztoru lub uzyskania posady na służbie<sup>36</sup>, stąd należało zapewnić odpowiednią ilość pomieszczeń mieszkalnych, rekreacyjnych i edukacyjnych. Dom wyposażono również w kaplicę, w której za zgodą biskupa Marcina Szyszkowskiego codziennie była odprawiana Msza Święta<sup>37</sup>.

Biskup Szyszkowski powołał specjalną komisję, która miała ocenić funkcjonowanie Domu. W jej skład weszli krakowscy kanonicy katedralni Erazm Kretkowski i Wojciech Łubieński. Po wydaniu przez nich pozytywnej opinii biskup Szyszkowski dokumentem z dnia 31 maja 1627 roku erygował kanonicznie przy ulicy Szpitalnej Dom Panieński Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny. 24 maja 1633 roku w imieniu Stolicy Apostolskiej zatwierdzenia działalności Zofii Czeskiej dokonał nuncjusz papieski Honorat Visconti, wizytujący Dom Panieński w 1631 roku<sup>38</sup>.

Zofia Czeska zaprojektowała swoją instytucję z myślą o trzech grupach dziewcząt. Pierwszą stanowiły sieroty oraz dziewczęta ubogie utrzymywane z fundacji założycielki<sup>39</sup>. Druga grupa składała się z konwiktorek, czyli dziewcząt przebywających stale w Domu Panieńskim, których pobyt i wykształcenie opłacali rodzice (pierwszą z nich była Anna Krzanowska, córka podkomorzego krakowskiego<sup>40</sup>). Do trzeciej grupy należały dziewczęta mieszkające przy rodzicach, dochodzące dwa razy dziennie tylko na lekcje. Dziewczęta z grupy pierwszej i drugiej były przyjmowane

---

<sup>34</sup> Zob. W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek...*, dz. cyt., s. 11.

<sup>35</sup> Zob. R. Gašior s., T. Matula s., *Szkoła Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627–1918*, dz. cyt., s. 35–38.

<sup>36</sup> Zob. R. Gašior s., T. Matula s., *Szkoła Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627–1918*, dz. cyt., s. 119.

<sup>37</sup> Kaplicę konsekrował Erazm Kretkowski 27 lutego 1627 roku. W 1633 roku nuncjusz papieski Honorat Visconti potwierdził przywilej odprawiania mszy.

<sup>38</sup> Zob. J. Bar OFMConv, *Najstarsze dokumenty...*, dz. cyt., s. 285–286.

<sup>39</sup> W końcu XVIII wieku powstała tzw. fundacja księdza Pruskiego, z której utrzymywano dodatkowych 12 uczennic. Była to darowizna Walentego Pruskiego kanonika katedry krakowskiej z 1790 i 1798 roku.

<sup>40</sup> Zob. W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek...*, dz. cyt., s. 12.

w wieku co najmniej ośmiu lat. Mogły w Domu Panieńskim przebywać do czternastego lub piętnastego roku życia. Po osiągnięciu tego wieku konwiktorki wracały do rodziców, a sieroty wychodziły za mąż, wstępowały do klasztoru lub rozpoczynały pracę jako służące. Nad wyborem ich przyszłej drogi życiowej czuwały opiekunki i kierownicy duchowi. Dziewczęta z grupy trzeciej pobierały nauki w Domu Zofii Czeskiej tylko przez kilka miesięcy. Jako niezobowiązane do przestrzegania klauzury, nie mogły kontaktować się ze stałymi mieszkankami Domu. Mogły za to rozpocząć naukę nawet w wieku sześciu lat.

Pochodzenie społeczne i zamożność nie stanowiły kryterium decydującego o przyjęciu do Domu Panieńskiego. W jego murach uczyły się zarówno szlachcianki, jak i mieszczańki, dziewczęta z bogatych rodzin oraz ubogie. Wszystkim Zofia Czeska starała się zapewnić jednakowe warunki oraz wykształcenie, szczególną uwagę poświęcając „najmniejszym” – sierotom oraz ubogim<sup>41</sup>.

Wychowaniem i kształceniem dziewcząt zajmowały się „mistrzynie”. Początkowo były to osoby świeckie. Gdy fundacja Zofii Czeskiej przekształciła się w zgromadzenie zakonne, obowiązki „mistrzyń”, nazywanych później „profesorkami” pełniły zakonnice. Aby realizować program nauczania już w XVIII wieku zgromadzenie zatrudniało kompetentne osoby świeckie, zwłaszcza lektorów języków obcych oraz nauczycieli przedmiotów dodatkowych dla konwiktorek<sup>42</sup>. W początkowym okresie działalności fundacji dziewczęta uczyły się czytania, pisania, katechizmu, szycia, haftu oraz prowadzenia domu. W wieku XVIII dołączono obowiązkową naukę rachunków. Ten program nauczania pozwalał zdobyć wykształcenie, jakiego większość rodziców nie mogłaby zapewnić swoim córkom. Zwłaszcza dziewczęta z ubogich rodzin oraz sieroty zyskiwały dzięki Zofii Czeskiej wyjątkową szansę edukacji, o jakiej, pozostając poza murami Domu Panieńskiego, nie mogłyby nawet marzyć. Z kolei konwiktorki mogły pobierać dodatkowe prywatne lekcje tańca, rysunków, języków obcych, pod warunkiem opłacenia tych lekcji przez

---

<sup>41</sup> Zob. H. Barycz, *Kartka z dziejów staropolskiego wychowania dziewcząt*, Kraków 1948, s. 160 (Nasza Przeszłość, 4).

<sup>42</sup> Zob. A. Chmiel, *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, cz. 1, Kraków 1924, s. 43.

rodziców. Te ponadprogramowe zajęcia odbywały się na ogół na terenie Domu Panieńskiego, a o wyborze nauczycieli realizujących dodatkowy program decydowała przełożona. Zajęcia tego typu dla konwiktorek upowszechniły się zwłaszcza w wieku XIX.

Założycielka tej pierwszej w Polsce szkoły dla dziewcząt zmarła w opinii świętości 1 kwietnia 1650 roku i została pochowana w kościele Mariackim w Krakowie. Po ponad 40 latach po jej śmierci relikwia czaszki Zofii Czeskiej została złożona w bocznej kaplicy w kościele św. Jana przy ulicy św. Jana w Krakowie<sup>43</sup>.

1 kwietnia 1995 roku metropolita krakowski ks. kardynał Franciszek Macharski otworzył kanoniczne dochodzenie w sprawie heroicznego cnót Zofii Czeskiej. Tym samym rozpoczął się proces beatyfikacyjny założycielki Zgromadzenia Sióstr Prezentek na poziomie diecezjalnym. 20 listopada 1997 roku zostało zamknięte dochodzenie diecezjalne, a akta procesowe przekazano do Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych. Na etapie diecezjalnym postulatorem procesu beatyfikacyjnego była s. Elekta Jamróz, natomiast na etapie rzymskim – s. Renata Gąsior. 27 czerwca 2011 roku papież Benedykt XVI upoważnił Kongregację Spraw Kanonizacyjnych do promulgowania 15 dekretów dotyczących heroicznego cnót Sług Bożych, w tym również Zofii Czeskiej. Benedykt XVI zatwierdził 20 grudnia 2012 roku autentyczność cudu dokonanego za pośrednictwem Zofii Czeskiej (uzdrowienie w 2003 roku kilkuletniego chłopca z Małopolski chorującego na zapalenie mózgu), a 9 czerwca 2013 roku Zofia z Maciejowskich została beatyfikowana<sup>44</sup>.

---

<sup>43</sup> Ks. Wincenty Miś pisze, iż w relikwiarzu złożono obok czaszki Zofii Czeskiej również czaszkę jej męża Jana. Zob. W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek...*, dz. cyt., s. 21–22.

<sup>44</sup> Uroczystość kanonizacji odbyła się w sanktuarium Bożego Miłosierdzia w krakowskich Łagiewnikach. Przewodniczył jej prefekt Kongregacji Spraw Kanonizacyjnych, ks. kardynał Angelo Amato, który do chwały ołtarzy wyniósł również Małgorzatę Łucję Szewczyk, założycielkę Zgromadzenia Córek Matki Bożej Bolesnej (serafitek).

### 3. Zgromadzenie

Dzień 31 maja 1627 roku, w którym biskup Marcin Szyszkowski zatwierdził statut fundacji Zofii Czeskiej jest uznawany również za datę powstania Zgromadzenia Panien Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, nazywanego popularnie Zgromadzeniem Sióstr Prezentek. W rzeczywistości zgromadzenie to zaczęło funkcjonować dopiero pod koniec XVII wieku.

Formalne przekształcenie świeckiej instytucji w zgromadzenie zakonne nastąpiło 13 stycznia 1660 roku wraz z zatwierdzeniem przez biskupa Adama Trzebickiego konstytucji (tzw. *Ustaw*) zgromadzenia<sup>45</sup>. Konstytucja ta była wzorowana na regule Konserwatorium św. Eufemii<sup>46</sup>, a jej zasadniczy zrąb został przygotowany już w latach 30. XVII wieku<sup>47</sup>. Jest wielce prawdopodobne, iż sama Zofia Czeska zredagowała tekst *Ustaw*, posiłkując się statutem Domu Panieńskiego z 1627 roku opracowanym przez o. Fryderyka Szembeka.

Zgromadzenie Sióstr Prezentek „zostało powołane dla zapewnienia trwałości dzieła”<sup>48</sup> – szkoły i internatu dla dziewcząt. Zgromadzenie wyróżniało się jako kongregacja zakonna o ślubach prostych, zwolniona z zachowywania klauzury papieskiej<sup>49</sup>. Kolejną jego istotną cechą była jednochórowość. Ten brak wewnętrznego podziału pomiędzy siostrami na podstawie kryterium zamożności i pochodzenia społecznego był w XVII wieku w zgromadzeniach zakonnych prawdziwą nowinką organizacyjną<sup>50</sup>. Pierwotny tekst *Ustaw* nie tylko nie wprowadzał

---

<sup>45</sup> Starania o zmianę statusu fundacji Domu Panieńskiego na zgromadzenie zakonne rozpoczął po roku 1650 biskup krakowski Piotr Gembicki.

<sup>46</sup> Konserwatorium założył w 1600 roku przy kościele Santa Maria in Campo Carleo (Campitelli) kardynał Cesare Baronio. Zadaniem instytucji podlegającej klaryskom kapucynkom była opieka nad osieroconymi dziewczętami. Zob. P. Helyot, M. Bullot, *Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires et des congregations seculiers*, t. 7, Paris 1718, s. 207.

<sup>47</sup> Zob. J. Bar OFMConv, *Z dziejów Zgromadzenia Panien Prezentek*, red. A. Schletz, Kraków 1959, s. 209–245 (Nasza Przeszłość, 10).

<sup>48</sup> <https://www.gosc.pl/doc/1582670.Matka-Zofia> (20.09.2019).

<sup>49</sup> Zob. J. Bar OFMConv, *Z dziejów...*, dz. cyt., s. 221.

<sup>50</sup> Na ziemiach polskich zasadę tę stosowały w XVII wieku oprócz prezentek jedynie warmińskie katarzynki.

w zgromadzeniu podziału na chóry, ale również nie zobowiązywał kandydatek do wnoszenia posagu<sup>51</sup>, co otwierało furtkę życia zakonnego dziewczętom ubogim, pragnącym poświęcić się Bogu i służbie bliźnim, a nieposiadającym funduszy wymaganych przy przyjęciu do klasztoru przez inne zakony i zgromadzenia. W *Ustawach* duży nacisk położono za to na moralne oraz intelektualne predyspozycje kandydatek, których głównym zadaniem miało być wychowanie i kształcenie dziewcząt. Przy profesji wieczystej oprócz zwyczajowych ślubów czystości, ubóstwa i posłuszeństwa siostry składały bowiem jeszcze ślub czwarty, zobowiązujący do nauczania i wychowywania dziewcząt<sup>52</sup>.

W początkowych latach istnienia nowe zgromadzenie znalazło się w trudnym położeniu, nie odnotowano bowiem żadnych powołań. Sytuacja była do tego stopnia krytyczna, iż zarządzająca spuścizną Zofii Czeskiej jej wychowanka Katarzyna Albiczówna Skorecka postanowiła przekazać Dom Panieński przybyłym ze Lwowa karmelitankom trzewickowym<sup>53</sup>. W tym celu uzyskała dwukrotnie pisemną zgodę króla Jana Kazimierza<sup>54</sup>.

W 1681 roku majątek i dzieło Zofii Czeskiej zostały przejęte przez warszawskie wizytki, a kierowniczką Domu została Eufrozyna Dembińska. Gdy z inicjatywy biskupa Jana Małachowskiego został wybudowany w Krakowie klasztor wizytek na dzisiejszym Placu Biskupim, prezentki mogły na nowo rozpocząć działalność w domu przy ulicy Szpitalnej. Nie obyło się bez pomocy biskupa sufragana Stanisława Szembeka, aktywnie działającego na rzecz restytucji dzieła Zofii Czeskiej. W 1698 roku biskup Szembek odnowił konstytucje zgromadzenia, a w niedzielę 6 kwietnia 1698 roku przyjął trzy nowicjuszek: Eufrozinę Jedlecką, Eufemię Nidecką i Annę Zaćwilichowską. „Aktu obłóczyn przy napływie wiernych

---

<sup>51</sup> Uwagi na temat posagu kandydatki do zgromadzenia po raz pierwszy pojawiają się w zarządzeniu biskupa Szaniawskiego z 1729 roku.

<sup>52</sup> Zob. J. Bar OFMConv, *Z dziejów...*, dz. cyt., s. 231.

<sup>53</sup> Ks. Wincenty Miś podejrzewał karmelitanki o spisek, którego celem miało być doprowadzenie do zlikwidowania zgromadzenia prezentek poprzez przejęcie majątku i uniemożliwienie prowadzenia działalności wychowawczej. Zob. J. Bar OFMConv, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek*, dz. cyt., s. 18–21.

<sup>54</sup> Kancelaria królewska wystawiła dokumenty 15 marca 1662 roku i 30 września 1667 roku. Zob. J. Bar OFMConv, *Najstarsze dokumenty...*, dz. cyt., s. 292–296.

dokonał ks. Styrkowski, pisarz konsystorza krakowskiego”<sup>55</sup>. Po nieco ponadrocznym nowicjacie siostry złożyły profesję wieczystą.

W kolejnych latach pojawiało się coraz więcej kandydatek do życia zakonnego, a Dom Panieński przyjmował coraz więcej sierot oraz dziewcząt oddawanych przez rodziców do konwiktu. Zgromadzenie stanęło przed koniecznością znalezienia nowej siedziby. Po uzyskaniu odpowiednich zezwoleń (w tym zgody ówczesnego króla Polski Augusta II<sup>56</sup>) i zakupieniu działki przy ulicy św. Jana siostry przystąpiły do budowy parterowego klasztoru przylegającego do istniejącego kościoła św. Jana Chrzyciela i Jana Ewangelisty. Budowa trwała w latach 1716–1726, a po jej ukończeniu 7 grudnia 1726 roku odbyła się formalna instalacja prezentek w nowym klasztorze. Zgromadzenie liczyło wówczas siedem zakonnice. Były to: Anna Zaćwilichowska (przełożona), Teresa Trojnarńska, Salomea Torska (mistrzynie), Dominika Trojanowska, Franciszka Stopnicka, Róża Kreczykowna i Antonina Gałeczonka<sup>57</sup>.

Wielka zmiana w działalności zgromadzenia zaszła w 1801 roku. 1 września tego roku uruchomiono przy klasztorze publiczną żeńską szkołę podstawową. Szkoła była pięcioklasowa, a nauczanie stało na wysokim poziomie. Liczba uczennic rosła z roku na rok i szybko stało się konieczne powiększenie budynku szkoły. W latach 1806–1808 dobudowano drugie piętro, a pieniądze na ten cel pochodziły z fundacji rządowej.

Siostry planowały również utworzyć przyklasztorne seminarium nauczycielskie. Projekt ten został zatwierdzony 29 kwietnia 1813 roku przez wizytującego szkołę z ramienia Dyrekcji Edukacji Narodowej Księstwa Warszawskiego Stanisława Kostkę Potockiego, jednak planowane seminarium powstało dopiero w 1856 roku, a funkcjonowało do roku 1871. Ponownie do idei kształcenia kadry powrócono w okresie międzywojennym. W latach 1927–1934 przy klasztorze działało seminarium nauczycielskie, a w latach 1933–1934 ochroniarskie (przedszkolne).

W roku 1934 obok szkoły podstawowej siostry uruchomiły gimnazjum, przekształcone w 1938 roku w liceum ogólnokształcące. W czasie II wojny

<sup>55</sup> W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek...*, dz. cyt., s. 25.

<sup>56</sup> Zob. J. Bar OFMConv, *Najstarsze dokumenty...*, dz. cyt., s. 297–298.

<sup>57</sup> Zob. W. Miś, *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezentek...*, dz. cyt., s. 31

światowej działalność edukacyjna szkół została zawieszona. Liceum rozpoczęło pracę ponownie w 1945 roku. Trzy lata później zlikwidowana została szkoła podstawowa. Szkoła podstawowa została przez Siostry Prezentki na nowo uruchomiona w 2017 roku po ostatniej reformie systemu oświaty – w miejsce likwidowanego gimnazjum, działającego od 1999 roku. Zgromadzenie Sióstr Prezenteek prowadzi obecnie w Krakowie szkołę podstawową oraz liceum ogólnokształcące. Obydwa typy szkół są szkołami koedukacyjnymi.

W roku 1922 zgromadzenie utworzyło filię w Rzeszowie<sup>58</sup>. Obecnie posiada placówki w Błażowej, Bukownie, Cieplicach, Częstochowie, Łukowicy-Lasku, Jankowie, Jordanowie Podhalańskim, Świdnicy, Warszawie, Zabrze i Zakopanem, a także w Rzymie i na Ukrainie. W Łukowicy-Lasku siostry kierują domem dziecka, w Jordanowie domem pomocy społecznej dla niepełnosprawnych dzieci i młodzieży. W Bukownie, Świdnicy i Warszawie (Anin) prowadzą przedszkole, w Rohatynie na Ukrainie – ochronkę dla dzieci. Szkoły podstawowe i ponadpodstawowe działają w Krakowie i Rzeszowie. Szkoły krakowskie zostały w dniu 1 marca 2018 roku objęte patronatem przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II.

## Podsumowanie

Dom Panieński Zofii Czeskiej był pierwszą w dawnej Rzeczypospolitej szkołą żeńską. Pozwalał swoim wychowankom zdobyć umiejętności w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego, krawiectwa, hafciarstwa oraz gastronomii. Oprócz zajęć praktycznych szkoła oferowała naukę czytania, pisania i arytmetyki. W miarę rozwoju instytucji poszerzano również wachlarz zajęć dydaktycznych. W XIX wieku program szkoły

---

<sup>58</sup> Pierwsze próby zainstalowania prezentek pod Rzeszowem pojawiły się już w połowie XIX wieku. Fundatorka domu sierot w Łące pod Rzeszowem hrabina Zofia z Potockich Dietrichstein pragnęła wówczas powierzyć prezentkom kierownictwo tego ośrodka. Planów tych nie udało się jednak zrealizować, a dom w Łące objęły sprowadzone z Łańcuta Siostry Opatrzności Bożej. Zob. J. Bar OFMConv, *Polskie zakony*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny” 4 (1961) nr 1–4, s. 449; M. Gaweł, *Dziennik Zakładu Sierot w Łące w latach 1935–1939*, „Saeculum Christianum” 19 (2012) nr 2, s. 291–309.



sióstr prezentek w niczym nie ustępował programowi klasycznego gimnazjum. Dziewczęta uczyły się języków obcych (w tym francuskiego, greki, łaciny), geografii, kaligrafii, historii, geometrii, astronomii i muzyki.

Wyrosłe z fundacji Domu Panieńskiego Zgromadzenie Sióstr Prezentek – pierwsze polskie żeńskie zgromadzenie zakonne, kontynuuje misję swojej założycielki: kształcenia dzieci i młodzieży „w bojaźni Bożej, uczciwych obyczajach i przystojnych [...] robotach”<sup>59</sup>. Placówki edukacyjne prowadzone przez zgromadzenie zapewniają swoim uczniom rozwój duchowy, religijny, intelektualny i moralny, pozwalają oddawać się pasjom, zdobywać wiedzę, rozpoznawać i rozwijać talenty.

---

<sup>59</sup> J. Bar OFMConv, *Najstarsze dokumenty...*, dz. cyt., s. 280.

## Summary

### Błogosławiona Zofia Czeska. Niezwykła kobieta w XVII-wiecznym Krakowie

W artykule przedstawiono życie i działalność błogosławionej Zofii z Maciejowskich Czeskiej, założycielki Zgromadzenia Sióstr Prezentek oraz najstarszej na ziemiach polskich szkoły żeńskiej. W celu kształcenia dziewcząt Zofia Czeska utworzyła tzw. „Dom Panieński” przy ulicy Szpitalnej w Krakowie. Jej dzieło stanowiło w swoim czasie odpowiedź na potrzeby mieszkańców XVII-wiecznego Krakowa i okolic. Patronat nad szkołą i domem dla dziewcząt objął od początku zakon jezuitów.

Słowa kluczowe: Zofia Czeska, prezentki, Kraków, szkoła żeńska, edukacja

### Blessed Zofia Czeska. An extraordinary woman in the seventeenth-century Krakow

The article presents the life and activity of Blessed Zofia Czeska-Maciejowska, founder of the Congregation of the Virgins of the Presentation of the Blessed Virgin Mary and the oldest female school in Poland. To educate girls, Zofia Czeska created the so-called “Presentation of the Blessed Virgin Mary Home for Girls” at Szpitalna Street in Krakow. Her work was a response to the needs of the residents of the 17th-century Krakow and the surrounding area. The Jesuit order took the patronage over the school and home for girls.

Keywords: Zofia Czeska, prezentki, Krakow, girl school, education

## Bibliografia

Badeni J., *Życie św. Ignacego Loyoli, założyciela Zakonu Towarzystwa Jezusowego*, wyd. 3, Kraków 2016.

Bar J., OFMConv, *Najstarsze dokumenty Zgromadzenia Panien Prezentek*, red. ks. A. Schletz, Kraków 1958, s. 277–298 (*Nasza Przeszość*, 7).

Bar J., OFMConv, *Polskie zakony*, „Prawo Kanoniczne. Kwartalnik prawnohistoryczny” 4 (1961) nr 1–4, s. 421–592.

Bar J., OFMConv, *Z dziejów Zgromadzenia Panien Prezentek*, red. ks. A. Schletz, Kraków 1959, s. 209–245 (*Nasza Przeszość*, 10).

Barycz H., *Kartka z dziejów staropolskiego wychowania dziewcząt*, Kraków 1948, s. 157–178 (*Nasza Przeszość*, 4).

Bieś A. P. SJ, L. Grzebień SJ, *Obrazy Matki Bożej Śnieżnej (Salus Populi Romani) w Polsce na przełomie XVI i XVII wieku. Legendy i fakty*, Kraków 2016.

Chmiel A., *Domy krakowskie. Ulica św. Jana*, cz. 1, Kraków 1924.

Gaweł M., *Dziennik Zakładu Sierot w Łące w latach 1935-1939*, „Saeculum Christianum” 19 (2012) nr 2, s. 291-309.

Gąsior R. s., Matuła T. s., *Szkoła Sióstr Prezenteń w Krakowie w latach 1627-1918*, Lublin 1998 (Prace z Historii Szkolnictwa w Polsce, 1).

Gronowski M. T. OSB., *Matka Boża Śnieżna (Sancta Maria Maior/Salus Populi Romani) w Polsce. Prolegomena do badań nad rozwojem kultu i wizerunków*, w: *Kościół w Polsce. Dzieje i kultura*, t. 17, Lublin 2018, s. 197-264.

Grzebień L. SJ, *Zofia Czeska - twórczyni nowego modelu życia zakonnego na ziemiach polskich*, w: *Życie i dzieło Sługi Bożej Matki Zofii z Maciejowskich Czeskiej (1584-1650). Materiały z Sympozjum*, red. R. Gąsior, Kraków 2000, s. 83-106.

Helyot P., Bullot M., *Histoire des ordres monastiques, religieux et militaires et dew congregations seculiers*, t. 7, Paris 1718.

Janicka-Olczakowa E., *Zakony żeńskie w Polsce w XVI - XVIII wieku*, w: *Kościół w Polsce*, t. 2, *Wiek XVI-XVIII*, red. J. Kłoczowski, Kraków 1969, s. 733-780 (Studia nad historią Kościoła katolickiego w Polsce).

Kazmierczak J. G., *Kościół z wizerunkami Matki Bożej Śnieżnej na małopolskiej trasie św. Jakuba Sandomierz - Kraków*, w: *Pielgrzymi na drodze św. Jakuba. Przeszłość i teraźniejszość*, red. F. Mróz, I. Hodorowicz, Kraków 2009, s. 119-140.

Kahl E., *Wychowanie dziecka w rodzinie szlacheckiej w XVI i XVII wieku*, w: *Przekaz tradycji i kultury na przestrzeni wieków*, red. S. Walasek, L. Albański, Jelenia Góra 2011, s. 19-38 (Wychowanie w Rodzinie, 1).

Miś W., *Zgromadzenie Zakonne PP. Prezenteń u św. Jana w Krakowie*, Bytom 1902.

Niecieski K., *Herbarz polski powiększony*, t. 3, Lipsk 1841.

Niecieski K., *Herbarz polski powiększony*, t. 6, Lipsk 1841.

Olczak S., *Szkolnictwo parafialne w Wielkopolsce w XVII i XVIII wieku (w świetle wizytacji kościelnych)*, Lublin 1978.

Pelczar R., *Klasztorne szkoły żeńskie w Polsce w XVI-XVIII w.*, w: *Problematyka i perspektywy badawcze*, red. J. Dukała CM, Kraków 1998, s. 95-109 (Nasza Przeszość, 89).

Pieniążek C., *O życiu, dziełach i zasługach ks. Piotra Skargi*, Lwów 1912.

Rybak A., Otorowska-Wrońska H., *Szkoła PP. Norbertanek w Krakowie*, Warszawa 1988.

Sander E. OSC, *Działalność edukacyjna i wychowawcza krakowskich klarysek*, Kraków 2013.

Sygański J. T.J., *Ks. Jakub Wujek z Wągrowca 1540-1597 w świetle własnej korespondencji*, Kraków 1914.

Szylar A., *Działalność oświatowa benedyktynek sandomierskich w latach 1616-1865*, Lublin 2002.

Urban W., *Nauczanie domowe a szkolne w Małopolsce od XVI do XX w.*, w: *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX. Materiały z konferencji naukowej Katedry Wychowania w Bydgoszczy*, red. J. Jundziłł, Bydgoszcz 1994, s. 203-210.

Wielewicki J. T.J., *Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie od roku 1620 do roku 1629 włącznie*, t. 4, Kraków 1899.

Właźlik B., *Wychowanie dziewcząt w XVI i XVII w.*, w: *Wychowanie do dialogu*, red. K. Rędziński, Częstochowa 2008, s. 199–209 (Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika, 17).

Wójcik A., *The Gladyszes. The Pioneers of Colonisation in Podgórze*, Gorlice 1948.

Załęski S. T.J., *Jezuici w Polsce*, t. 2, *Praca nad spotęgowaniem ducha wiary i pobożności 1608–1648*, Lwów 1901.

Zapart A., *Szkolnictwo parafialne w archidiakonacie krakowskim od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983.

### Źródła internetowe w kolejności cytowania

<http://krakow-przewodnik.com.pl/zwyczajni-wielcy-swieci/bl-zofia-z-maciejowskich-czeska/> (08.09.2019).

<https://kosciol.wiara.pl/doc/1578191.Prababka-chrzcijanskich-feministek> (20.09.2019).

[www.diecezja.kielce.pl/parafie/niegardow-sw-jakuba-ap](http://www.diecezja.kielce.pl/parafie/niegardow-sw-jakuba-ap) (20.09.2019).

<http://www.janmachniak.pl/index.php/23-czytanki-majowe-na-rok-wiary/117-zycie-matki-zofii-czeskiej> (20.09.2019).

<https://jezuici.pl/2013/06/krakowskie-jezuitki/> (10.09.2019).

[https://www.wilanow-palac.pl/rola-dworow-magnackich\\_w-edukacji-dziewczat\\_na-przelomie-xvii-i-xviii-wieku.html](https://www.wilanow-palac.pl/rola-dworow-magnackich_w-edukacji-dziewczat_na-przelomie-xvii-i-xviii-wieku.html) (10.09.2019).

<https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/fryderyk-szembek> (18.09.2019).

<https://m.niedziela.pl/artykul/105479/nd/Fundatorka-matka-i-wychowawczyni> (15.09.2019).

<https://kosciol.wiara.pl/doc/1578191.Prababka-chrzcijanskich-feministek> (20.09.2019).

<https://m.niedziela.pl/artykul/105479/nd/Fundatorka-matka-i-wychowawczyni> (15.09.2019).

<https://www.gosc.pl/doc/1582670.Matka-Zofia> (20.09.2019).